

Sammandrag: Påföljdssystemet för arbetarskyddsbrott i förändring – den svenska modellen och straffansvaret i Finland Akava Works-rapport 3/2026

Utredningen granskar och jämför påföljdssystemen för arbetarskyddsbrott i Sverige och Finland, regleringen och ansvarsfördelningen samt utvecklingsbehoven i det finska systemet. Dessutom behandlas EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna och ramdirektivet om arbetsmiljö (direktiv 89/391/EEG), som anger minimikraven för säkerhet och hälsa i arbetet. EU-rättsakterna ger medlemsstaterna frihet att föreskriva om påföljdssystemet. Regleringen och påföljdssystemets struktur skiljer sig åt mellan Sverige och Finland.

Utredningen gjordes av Helena Lamponen, JD, docent i arbetsrätt (HU, ÅU), LL.M., VH, på uppdrag av Akava Works.

Arbetsmiljölagen central i det svenska systemet

Den svenska arbetsmiljölagen är en tvingande lag som framhäver arbetsgivarens ansvar för både den fysiska och den psykiska arbetsmiljön. Lagen motsvarar till sitt innehåll den finska arbetarskyddslagen. Arbetsmiljölagen ålägger arbetsgivaren att vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga ohälsa och olycksfall. En utgångspunkt är att arbetsmiljöarbetet ska vara proaktivt och genomföra hela organisationen. Arbetsmiljölagen kompletteras och preciseras genom arbetsmiljöförordningen och Arbetsmiljöverkets föreskrifter, bland dem föreskrifter om den psykosociala arbetsmiljön.

I Sverige finns bestämmelser om arbetsmiljöbrott i brottsbalken, där det föreskrivs om vållande till annans död, vållande till kroppsskada eller sjukdom och framkallande av fara för annan. Ett brott som det föreskrivs om i arbetsmiljölagen behöver däremot inte ha följder för liv och hälsa.

Den vanligaste påföljden för arbetsmiljöbrott enligt brottsbalken är företagsbot. Beloppet bestäms enligt brottets allvar och företagets storlek. I Sverige kan Arbetsmiljöverket dessutom ta ut sanktionsavgifter av arbetsgivare som bryter mot eller försummar bestämmelserna i arbetstidslagen och de föreskrifter som utfärdats med stöd av arbetsmiljölagen.

I det svenska systemet är individens straffansvar sekundärt och i praktiken sällsynt på grund av företagsbotens primära ställning och bestämmelsen om åtalsprövning. Ansvar för arbetsmiljöarbetet kan delegeras inom organisationen, men delegeringen ska vara tydlig och den ansvariga personen ska ha tillräckliga befogenheter och kunskaper för uppgiften. Eftersom företagsbot är det straff som döms ut i första hand har bestämmelserna om delegering i praktiken mist sin betydelse i Sverige.

Chefens ansvar accentueras i det finska systemet

I Finland finns bestämmelser om arbetarskyddsbrott i strafflagen. Straffansvaret gäller i första hand individer, dvs. cheferna, men också en juridisk person, dvs. arbetsgivaren, kan dömas till samfundsbot. Enbart samfundsbot är inte den primära påföljden, utan vanligen döms såväl en individ till böter som en juridisk person till samfundsbot. Beloppen är låga och har bedömts ha en dålig förebyggande effekt. I Finland används administrativa påföljdsavgifter bara begränsat och de gäller inte överträdelser eller försummelser av arbetarskyddslagen och de förordningar som utfärdats med stöd av den.

Domstolen prövar individuellt vem i organisationen som har straffansvaret. Delegering och befogenheter är viktiga kriterier i prövningen.

Slutsatser och ändringsförslag

I Sverige betonas arbetsgivarens ansvar och ekonomiska sanktioner i påföljdssystemet, vilket har gjort systemet enklare och effektivare och minskat vikten av individens ansvar. Systemet i Finland betonar fortfarande individens ansvar trots samfundsboten, och administrativa påföljdsavgifter tillämpas begränsat.

Enligt utredningen bör tyngdpunkten i påföljdsansvaret i Finland förskjutas till arbetsgivaren och samfundsbot vara den primära påföljden. Administrativa påföljdsavgifter bör användas i större utsträckning som sanktion för överträdelser och försummelser av arbetarskyddslagen och de anknytande förordningarna. Dessutom bör man införa en bestämmelse om åtalsprövning enligt den svenska modellen som begränsar individens straffansvar. Samfundsbotens belopp i Finland bör höjas och mätningssgrunderna utvecklas för att boten ska ha en förebyggande effekt. Åklagaren bör få befogenhet att behandla samfundsböter i åtalsuppgörelser och erkännanderättegångar inom vissa gränser som anges i euro. Eventuella lagändringar bör också bedömas med tanke på den straffrättsliga legalitetsprincipen.